

Om ansættelsen til „Grundsteuerreinertrag“ i Sønderjylland i 1870-78.

Af Poul Nissen.

Indledning.

Det har gennem tiderne været almindeligt at tilvejebringe en betydelig del af de til dækning af statens udgifter fornødne midler ved påligning af skatter på landets jordejendomme. Imidlertid ville det være uretfærdigt mod jordejerne, hvis statsmagten ved påligningen af disse skatter alene henholdt sig til ejendommenes geometriske størrelse. Statsmagten må også — og navnlig — tage hensyn til jordernes forskellige evne til at frembringe et større eller mindre udbytte, jordernes godhed, idet skatterne skal betales af dette udbytte. Bestræbelser for at tage et sådant hensyn er nord for Kongeaaen de vurderinger af landbrugsjorderne, der fandt sted ved disses ansættelse til „hartkorn“, således i Kristian V.s landmålingsmatrikel fra 1688, et af den tidlige enevældes størværker, og senere i den såkaldte „ny matrikel“ fra 1844, hvis udarbejdelse dog var påbegyndt en menneskealder tidligere. Bortset fra enklaverne syd for Ribe nåede disse hartkornsansættelser imidlertid ikke til Sønderjylland. Her var som i det øvrige Jylland og Fyn i middelalderen gjort et forsøg på at gennemføre en primitiv matrikulering, Guldvurderingen, der antages at have fået officiel anerkendelse på Valdemar Sejrs tid. Omtrent samtidig indførtes som skattegrundlag antallet af plove som et tilnærmet udtryk for ejendommenes størrelse eller måske rettere deres dyrkede areal. Denne foranstaltning, der som bekendt gav anledning til, at Valdemar Sejrs søn, Erik, blev smædet med tilnavnet Plovpenning, må ligeledes karakteriseres som en simpel matrikulering. Middelalderens plov matrikel fik i Sønderjylland en større betydning og en længere levetid end i kongeriget. Den undergik i

tidens løb adskillige ændringer og revisioner, ligesom der blev gjort andre tilløb til en nymatrikulering, men uden at det lykkedes at tilvejebringe et skattegrundlag, der stod mål med kongerigets matrikler af 1688 og 1844.

Da Sønderjylland i 1866 var blevet indlemmet i Prøjsen, blev der ved forskellige love og anordninger gjort skridt til at tilvejebringe et tidssvarende grundlag for påligningen af grundskatterne, således som det ved lov af 21. maj 1861 var blevet påbudt for de øvrige prøjsiske landsdele. Ved lov af 11. februar 1870 blev den endelige bestemmelse truffet om, at der i Sønderjylland skulle udarbejdes et kataster, det vil sige en fortegnelse eller matrikel over de enkelte ejendomme og disses nettoudbytte („Grundsteuerreinertrag“), hvorefter grundskatterne til staten skulle fordeles. I årene 1870—78 skete derefter en opmåling og kortlægning med påfølgende taksation af al jordejendom i Sønderjylland, et stort og omfattende arbejde, der uden tvivl er blevet fulgt med en ikke ringe interesse af den sønderjydske befolkning. I det følgende skal meddeles nogle oplysninger om selve fastsættelsen af ejendommenes nettoudbytte, idet denne del af arbejdet må antages at være den, der er af mest almindelig interesse. At give en fremstilling af dette arbejde vil imidlertid være en opgave, der ikke er så helt let, og mange enkeltheder må forbigås. Som så meget andet tysk arbejde er det præget af megen grundighed og kan synes noget indviklet. På den anden side skulle den sans for ensartethed, systematik og orden, som også ofte præger tysk arbejde, måske i nogen grad lette opgaven.

*Almindelige grundsætninger for arbejdet og dets
organisation.*

Det mål, man stillede sig, var at bestemme det gennemsnitlige nettoudbytte, som jorderne til stadighed måtte antages at kunne yde. Ved nettoudbytte forstod man bruttoud-

bytte minus driftsomkostninger ved almindelig jævn drift. Det søgtes opnået ved at henføre hvert enkelt jordstykke til en af 7 forskellige kulturarter og inden for disse kulturarter inddele jorderne efter godhed i indtil 8 klasser. For et bestemt afgrænset område var endelig udarbejdet en klassifikationstarif, hvori der i penge var angivet et beregnet netto-udbytte for et givet areal af hver enkelt klasse inden for hver kulturart. Når jordernes areal var bestemt ved opmålingen, og det ved taksationen var afgjort, til hvilken kulturart og inden for denne til hvilken klasse det hørte, kunne nettoudbyttet ved hjælp af tariffen direkte beregnes.

Den øverste ledelse af arbejdet havde en centralkommission under den prøjsiske finansministers forsæde. Det skal herved bemærkes, at arbejdet ikke alene fandt sted i Nordslesvig, men i hele Sønderjylland og i Holsten samt i Hannover og Hessen-Nassau, der i 1866 ligeledes blev indlemmet i Prøjsen.

For hver provins var overledelsen overdraget en provinskommissær, for Slesvig-Holsten overregeringsråd *Phahl* i Slesvig.

Under forsæde af provinskommissæren var dannet en provinskommission på indtil 10 medlemmer, hvoraf den ene halvdel var valgt af provinslanddagen, den anden af finansministeren efter forslag af provinskommissæren. Denne kommission havde navnlig til opgave at påse, at taksationen inden for provinsen blev ensartet udført.

For hvert amt (kreds) var endelig af finansministeren beskikket en amtskommissær, der var formand for en amtskommission ligeledes bestående af indtil 10 medlemmer, hvoraf halvdelen valgt af kredsdagen (amtsrådet), halvdelen udnævnt af provinskommissæren efter forslag af amtskommissæren. Med undtagelse af formanden bestod denne kommission i det væsentlige af praktiske landmænd. Medlem af Haderslev amtskommission var *Peder Skau*, Bukshave, der i sin bog: „Minder fra mit Liv og min Tid“ (Aarhus 1906) har for-

talt lidt om sin deltagelse i arbejdet, som han iøvrigt yder megen anerkendelse.

Den sidste kommission må betegnes som den egentlige taksationskommission. Den er her kaldt amtskommission. Tyskerne kaldte den „Veranlagungskommission“, et ord, der er lidt vanskeligt at oversætte direkte.

Jordernes inddeling i kulturarter og klasser.

De 7 forskellige kulturarter, hvori jorderne skulle inddeles, var:

1. Ager	5. Skov
2. Have	6. Vandareal
3. Eng	7. Øde Jord.
4. Græsgang	

I betragtning som ager kom de jorder, der hovedsagelig anvendtes til dyrkning af korn, rodfrugter, foderurter og kartofler, og som haver de jorder, der anvendtes til dyrkning af grøntsager, frugt og blomster. Haver skulle dog kun ansættes til nettoudbytte, såfremt deres areal var større end en prøjsisk morgen (2553 m²), idet haver mindre end en morgen ligesom bygnings- og gårdspladser faldt ind under en anden lov, hvorefter de skulle ansættes til bygningskat. Haver mindre end en morgen samt bygnings- og gårdspladser blev derfor kun opmålt og ikke takseret.

Til eng henregnedes arealer, hvis græsvækst blev afmejet og kun undtagelsesvis afgræsset af kreaturer eller pløjet. Græsgang var derimod de arealer, der blev afgræsset af kreaturer. Hertil regnedes også heder og lignende jorder, hvis udnyttelse i det væsentlige bestod i udvinding af strø- og gødningsmateriale.

Skove var selvfølgelig de arealer, hvis udnyttelse bestod i træhugst. Til vandarealer henregnede man søer og damme og andre arealer, der gav et udbytte ved rørskår, som fiskedamme eller muligvis ved at være tørre om sommeren kunne an-

vendes til græsning. De øde jorder var endelig de arealer, der ikke kunne henregnes til en af de forannævnte kulturarter, men som på anden måde gav et udbytte, såsom kalk-, ler-, mergel- og grusgrave. Arealer, der måtte antages overhovedet ikke at kunne yde noget udbytte, blev betegnet som „Unland“ og ikke ansat til nettoudbytte. Til „Unland“ er f. eks. ofte henregnet skrænterne langs kysterne.

Inden for hver kulturart skulle jorderne efter deres godhed indeles i indtil 8 klasser. De 8 klasser er altid anvendt for ager, eng og skov, medens der for de øvrige kulturarter ofte er benyttet færre klasser. Den jord, der måtte antages at være den bedste i det pågældende distrikt — som regel amt, jfr. næste afsnit — blev altid betegnet som klasse 1, medens den dårligste jord fik den for vedkommende kulturart lavest anvendte klasse, for ager, eng og skov altså 8. De mellemliggende klasser blev indpasset forholdsmæssigt mellem den bedste og den dårligste klasse. Afgørende for klasseinddelingen var for så vidt angår ager og have navnlig jordernes naturlige frugtbarhed bedømt ved blændingsforholdet mellem deres indhold af muld, ler, sand og kalk, der er af så stor betydning for jordernes indhold af næringsstoffer for planterne og evne til at holde på fugtigheden. Over- og undergrundens dybde, jordernes beliggenhed for afvanding og om de havde et passende fald mod solen var ligeledes forhold, der kom i betragtning. For eng og græsningsjord var det overvejende mængden og godheden af det hø, der kunne avles, eller græssets næringsværdi for kreaturer, der blev taget hensyn til ved inddelingen i klasser, medens jordernes blandingsforhold kom noget mindre i betragtning.

Fastsættelse af klassifikationstarifferne.

Af stor betydning for arbejdet var fastsættelsen af klassifikationstarifferne. De angiver nettoudbyttet for hver enkelt klasse inden for hver kulturart udtrykt i sølvgrosschen for en

prøjsisk morgen (2553 m²). Tariffen for det tidligere Aabenraa amt ser for eksempel således ud:

Klasse	Ager	Have	Eng	Græs- gang	Skov	Vand	Øde jord
1	135	150	180	150	60	105	3
2	108	120	120	90	54	60	1
3	72	90	90	60	36	30	
4	48	60	60	30	24	18	
5	36		39	18	18	12	
6	21		24	9	12	6	
7	9		15	3	5	3	
8	3		9	1	1		

I opstillingen af disse tariffer blev lagt et betydeligt og meget omhyggeligt arbejde. Det grundlæggende arbejde blev udført af amtskommissionen.

Amtskommissæren begyndte med at tilvejebringe en fortegnelse over samtlige landsbyer og godser i amtet samt indhentede oplysning om priserne på landbrugets produkter på de stedlige markeder helt tilbage til 1837. Ved en omrejse i amtet skaffede han sig et nærmere kendskab til dets jordbundsforhold og nuværende økonomiske tilstand. Endvidere blev fremskaffet oplysning om: Klimaforholdene, navnlig nedbøren og forekomsten af nattefrost om foråret, det almindelige tidspunkt for tilsåningen og for høsten, befolkningstætheden, jernbaner og veje og disses tilstand, kreaturholdet og om der ofte indtraf kvægsygdomme, om jorderne var mere eller mindre udstykkede, folkeholdet og dets lønninger, mulighederne for afsætning af landbrugets produkter, jordhandler og forpagtninger og de derved betalte priser og forpagtningsafgifter m. v.

De fremskaffede oplysninger blev indgående undersøgt af

den samlede amtskommission dels ud fra medlemmernes lokal-kendskab og dels ved, at kommissionen rejste rundt og foretog undersøgelser. Ved omrejsen opsøgte kommissionen tillige jorder, der måtte anses for at svare til de forskellige kulturarter og inden for disse til de forskellige klasser.

På grundlag af de tilvebragte oplysninger og de foretagne undersøgelser opstillede kommissionen en foreløbig klassifikationstarif, idet den foretog beregninger over det gennemsnitlige nettoudbytte, som de forskellige jorder måtte antages til stadighed at kunne yde ved almindelig jævn drift. Af oplysningerne om de stedlige markedspriser siden 1837 skulle ved beregningerne udskydes de to år med de højeste og de to år med de laveste priser. For at skabe nogen ensartethed mellem tariffene i de forskellige amter var det forud bestemt, at der ved fastsættelsen af nettoudbyttet skulle benyttes visse faste beløb i sølv groschen pr. morgen, for eks. for ager: 3—6—9 o. s. v. til 30, 36—42—48 o. s. v. til 72, 81—90—99—108 og 120—135—150 o. s. v. til 300 og derefter 330—360—390 o. s. v. Var forholdene i amtet meget forskellige, kunne det deles i mindre distrikter med hver sin tarif, hvilket skete i Tønder amt, der fik særskilte tariffen for geesten og for marsken.

Ved spredte taksationer i amtet blev den foreløbige tarif prøvet og muligvis ændret, hvorefter amtskommissionen indsendte den til provinskommissionen. Denne sammenholdt de udarbejdede tariffen for de forskellige amter, navnlig fra sammengrænsende amter, og foretog ligeledes prøvetaksationer. Efter at provinskommissionen muligvis havde foretaget rettelser i tariffen blev de trykt og offentliggjort for at give særlig amtsrådene, kommuneforstanderne og andre lejlighed til at gøre sig bekendt med disse og eventuelt fremføre indsigelser. Fremkom sådanne, blev de behandlet af provinskommissionen. Den endelige godkendelse af tariffen fandt sted i centralkommissionen.

Ved genforeningen er det materiale, der blev tilvebragt

ved opstillingen af klassifikationstarifferne, vistnok ikke blevet afgivet til noget dansk arkiv. Det indeholder utvivlsomt meget af interesse for studiet af Sønderjyllands økonomiske tilstand omkring 1870, et tidspunkt, hvor den officielle statistik endnu var ret uudviklet.

Taksationen af de enkelte ejendomme og beregningen af disses nettoudbytte.

Med henblik på den senere taksation af de enkelte ejendomme blev af den samlede amtskommission ved dennes undersøgelser udpeget et stort antal mønsterstykker svarende til de forskellige kulturarter og klasser og beliggende jævnt fordelt i amtet. Af disse mønsterstykker blev der i en protokol givet en udførlig beskrivelse, hvoraf hvert medlem fik en afskrift til vejledning i deres senere selvstændige arbejde.

Taksationen af de enkelte ejendomme bestod herefter blot i med mønsterstykkerne som forbillede at undersøge og fastslå, til hvilken kulturart og klasse de forskellige til ejendommene hørende jorder skulle henregnes. Ved dette arbejde delte amtskommissionen sig i udvalg paa to medlemmer, der takserede i forening under tilsyn af amtskommissæren, der tillige afgjorde eventuel uenighed mellem de to taksatorer.

For at arbejdet kunne udføres uden skade for afgrøderne eller være hindret af disse, fandt det sted om foråret og om efteråret. Til at give ønskede oplysninger blev kommuneformstanderne og ejere af godser opfordret til at give møde og ved taksation af skov var taksatorerne bemyndiget til at søge bi-stand hos skovbrugskyndige. Der gjaldt den regel, at længdebanen gennem Sønderjylland dannede et skel mellem øst og vest, således at jorder af samme beskaffenhed, når de lå vest for banen, blev sat een klasse lavere end øst for denne.

Ved taksationen måtte ikke tages hensyn til, om jorderne ejedes af en dygtig landmand, der var i stand til at faa et betydeligt større udbytte af sin jord end det i det pågældende

distrikt for sådan jord ansatte middelnettoudbytte. Hans jord måtte ikke sættes i højere klasse, end hvor den efter sin naturlige beskaffenhed hørte hen. Omvendt måtte en mindre duelig landmands jorder ikke sættes i en lavere klasse. Resultatet af taksationen indtegnede taksatorerne på afrids efter de optagne kort („Kupons“), der i dag opbevares i landbrugsministeriets matrikelarkiv indbundet i store protokoller.

For at sikre en ensartet udførelse af taksationen førte provinskommissionen under hele arbejdets gang et grundigt tilsyn med dette. Var amtskommissæren og taksationsudvalgene uenige om takstansættelsen, traf provinskommissionen afgørelsen.

Når jordstykernes areal var bestemt ved opmålingen, og taksationen afsluttet, var det ved hjælp af klassifikationstarifferne en simpel opgave at beregne ejendommenes nettoudbytte. Var arealet af et jordstykke i Aabenraa amt f. eks. $5106 \text{ m}^2 = 2$ morgen og var det takseret som ager, klasse 2, blev nettoudbyttet, jfr. tabellen side 269, $2 \times 108 = 216$ sølv groschen. Var et andet jordstykke med dobbelt så stort areal takseret som eng, klasse 3, blev nettoudbyttet $4 \times 90 = 360$ sølv groschen.

Ved den endelige udregning af ejendommenes nettoudbytte blev dette udtrykt i daler. Da en daler er 30 sølv groschen, bliver nettoudbyttet for jordstykkerne i de to eksempler henholdsvis $216 : 30 = 7,02$ og $360 : 30 = 12$ daler. De fleste ejendomme består imidlertid af et stort antal forskellige jordstykker, og disses arealer vil sjældent være et helt antal morgen, så beregningen bliver derfor som oftest langt mere omfattende end antydnet her.

Efter at beregningen af ejendommenes nettoudbytte var afsluttet, blev der tilstillet hver enkelt ejer en opstilling („Güterauszug“) over samtlige til hans ejendom hørende jordstykker med angivelse af disses beliggenhed, areal, kulturart, klasse og det beregnede nettoudbytte. Inden en vis tidsfrist skulle ejeren tilbagesende opstillingen, efter at han med sin underskrift enten havde anerkendt den skete ansættelse af ejendommens netto-

udbytte eller muligvis fremsat klage over ansættelsen. Sådanne klager blev nøje undersøgt, men synes at have været ret sjældne. De af ejerne underskrevne opstillinger opbevares i dag i matrikelarkivet indbundet i protokoller („Originalmutterrolle“) efter de daværende kommunegrænser, altså nærmest hver landsby for sig.

Undtagen fra taksering var foruden de arealer, der skulle ansættes til bygningsskat, alene de arealer, som på grund af deres benyttelse til offentlig brug ikke gav noget udbytte, såsom veje, jernbaner, kirkegårde, diger, vandløb og lign. De staten tilhørende ejendomme blev således også takseret, selv om der af disse ikke skulle svares grundskat.

Samlet oversigt over taksationen.

Det er ikke så helt let at anstille sammenligninger mellem taksationen i de forskellige egne af Sønderjylland. Ganske vist er jorden overalt inddelt i de samme 7 kulturarter og hver kulturart inddelt i indtil 8 klasser. Den bedste jord inden for hver kulturart i et klassifikationsdistrikt er derhos overalt sat i klasse 1 og den dårligste ager, eng og skov overalt i klasse 8. Men f. eks. vil den bedste agerjord i det frugtbare Sønderborg amt kunne give et langt større udbytte end den bedste agerjord i den magre geest i Tønder amt. Begge jorder er imidlertid klassificeret som ager, klasse 1. Tilsvarende gælder selvfølgelig også og måske i endnu højere grad for de øvrige kulturarter og klasser. Først i det forskellige nettoudbytte, som klassifikationstarifferne udviser for jorder af samme kulturart og klasse, kommer forskellen i ydeevnen hos ens klassificerede jorder i forskellige distrikter til udtryk. Dette forskellige nettoudbytte er imidlertid ikke et klart udtryk for jordernes uensartethed, men mange andre faktorer har haft indflydelse ved ansættelsen.

Selv for et så lille område som den del af Sønderjylland, der i 1920 kom tilbage til Danmark, gælder 6 forskellige klassi-

fikationstariffer, nemlig 1) for Haderslev amt og Hviding herred i Tønder amt, der indtil 1920 hørte til Haderslev amt (kreds), 2) for det tidligere Aabenraa amt, 3) for det tidligere Sønderborg amt, 4) for Bov sogn og Hønsnap by i Holbøl sogn, der tidligere hørte til Flensborg amt (kreds), men i 1920 blev henlagt under Aabenraa amt, 5) for marsken i Højer, Møgel-tønder og Ubjerg sogne i Tønder amt, „Tønder Marsk“, og 6) for den øvrige del af Tønder amt, „Tønder Geest“. Medens tariffen for det tidligere Aabenraa amt findes som eksempel side 269, er de øvrige tariffer trykt som bilag, idet de vistnok ikke tidligere i deres helhed har været offentliggjort i på dansk trykt litteratur.

Af tariffene vil man se, at for ager er taksationen i Haderslev, Aabenraa og Flensborg amter meget nær ens. Samme klasse af ager er med en enkelt undtagelse bedømt til at kunne give samme nettoudbytte. Taksationen af eng og skov i de tre amter udviser også en del lighed. I det frugtbare Sønderborg amt — Als, Sundeved og Broager — er nettoudbyttet gennemgående ansat noget højere og i „Tønder Geest“ en del lavere. „Tønder Marsk“ hævder sig særdeles godt. Det er påfaldende at se, at nettoudbyttet for agerjord her er så højt ansat. Der er dog ingen jord nord for den nuværende grænse, der er henregnet til ager klasse 1, og af klasse 2 findes kun ca. 23 ha i Ny-Frederikskog. Fælles for alle tariffer er den gunstige bedømmelse nettoudbyttet af eng har været genstand for. Det skyldes, at driftsomkostningerne ved eng er så små, at netto-udbyttet som regel har kunnet ansættes højt. Men for øvrigt har god eng altid været og er den dag i dag en værdifuld bestanddel af en landbrugsejendom, jfr. det gamle ord om, at mange er blevet fattige ved for megen agerjord, men ingen ved for megen eng, der hævdes stadig at have gyldighed. Da marsken i Tønder amt afgræsses af kreaturer, er den henregnet til græsgang, og nettoudbyttet her er det højst ansatte i Sønder-

jylland, idet marsken i sig selv er særdeles frugtbar og driftsomkostningerne som ved eng er yderst ringe.

En samlet opgørelse over resultatet af taksationen er udarbejdet af Statistisk Departement og offentliggjort i Statistisk Aarboeg for 1921. Den giver oplysning om det samlede areal af hver kulturart i hvert amt (kreds) og for agerjorden tillige arealet af hver enkelt klasse. Den er vistnok delvis udarbejdet på grundlag af *August Meitzens* omfattende værk: *Der Boden des preussischen Staates*, 5. bind (Berlin 1894). Efter denne opgørelse er udfærdiget følgende tabel over arealet af kulturarterne i hvert amt udtrykt i pct. af amtets samlede areal.

Kulturart	Haderslev amt	Aabenraa amt	Sønderborg amt	Tønder amt	
				Geest	Marsk
Ager	69,2	69,8	79,0	49,6	37,3
Have	0,1	0,2	0,6	0,1	0,1
Eng	8,1	9,2	6,0	17,6	22,2
Græsgang	13,3	11,3	1,4	25,3	29,2
Skov	4,7	5,3	6,9	0,2	0
Vand	0,7	0,8	0,6	0,3	5,4
Øvrige arealer	3,9	3,4	5,5	6,9	5,8
	100	100	100	100	100

Da Statistisk Departement i sin opgørelse har slået kulturarterne eng og græseng sammen til „græsarealer udenfor agermarken“, er det her ved hjælp af Meitzens værk spaltet i de to kulturarter. Statistisk Departement har holdt sig til den gamle administrative inddeling, således at Bov sogn og Hønsnap by ikke er medregnet, hvorimod den del af Tønder amt, der nu ligger syd for grænsen, er medregnet, hvorhos Hviding herred

er henregnet til Haderslev amt, men herimod kan der næppe indvendes noget. Bov sogn og Hønsnap by udgør en så ringe del af Flensborg amt, at der ikke vil være nogen grund til at medtage disses arealer eller Flensborg amt i sin helhed. Hviding herred er inde under samme taksation som Haderslev amt, og Tønder amt bør i en sådan sammenligning medtages i sin helhed, og da navnlig når tallene som i tabellen her udtrykkes i pct.

Som det vil ses af tabellen, er langt den største del af Sønderjylland takseret som ager. Haver udgør en så ringe del, at man næsten undrer sig over, at de er gjort til en særskilt kulturart. Forklaringen er selvfølgelig den, at det skulle være som i den øvrige del af Prøjsen, hvor i visse egne kulturarten have var af stor betydning, idet de arealer, der anvendtes til dyrkning af vin, skulle henregnes til denne kulturart og med et meget stort nettoudbytte. Eng og græsgang dominerer navnlig i Tønder amt, men der findes dog også ret betydelige arealer af disse to kulturarter i Haderslev og Aabenraa amter, særlig i de vestlige egne. Skov findes så godt som ikke udenfor de østlige amter, og her udgør de endda kun 5—6 pct. Det er ikke helt klart, hvad øvrige arealer omfatter, men muligvis er det kulturarten „øde jord“ samt veje, jernbaner og lign. På grundlag af ansættelsen til „Reinertrag“ er i tabellen givet et statistisk billede af de sønderjydske naturforhold, idet den tydeligt viser forskellen mellem de frugtbare, opdyrkede østlige egne med sine skove og de vestlige skovløse egne, hvor betydelige arealer henligger som eng og græsgang.

Hvorledes agerjorden fordeler sig på de 8 klasser, viser følgende tabel, hvor arealet af klasserne i hvert amt er omsat til pct. af amtets samlede agerjord.

Overalt er det meget lidt, der ved taksationen er henregnet til agerjordens klasse 1, den bedste jord, og klasse 2 udgør intet sted over 10 pct. Der er mest i Haderslev amt med 9 og i Søn-

Agerjord Klasse	Haderslev amt	Aabenraa amt	Sønderborg amt	Tønder amt	
				Geest	Marsk
1	1,6	0,4	0,6	0,5	0,4
2	9,0	6,6	7,5	2,8	5,9
3	13,3	21,5	38,7	6,9	7,0
4	12,8	12,2	35,2	11,7	22,9
5	15,5	12,8	11,2	20,2	36,3
6	24,1	21,7	4,6	29,7	21,3
7	20,0	21,6	1,7	19,7	5,6
8	3,7	3,2	0,5	9,0	0,6
	100	100	100	100	100

derborg amt med $7\frac{1}{2}$ pct. Men her må man i klassifikations-tarifferne lægge mærke til, at nettoudbyttet for klasse 2 i Haderslev ligger betydeligt under endog klasse 3 i Sønderborg, henholdsvis 108 og 120 sølv groschen pr. morgen. I Sønderborg amt er lige ved 75 pct. henregnet til klasse 3 og 4 mod kun ca. 25 pct. i Haderslev amt og 34 pct. i Aabenraa amt. De to klasser er i Sønderborg ansat til et nettoudbytte på henholdsvis 120 og 81 sølv groschen pr. morgen eller ca. 16 og 11 daler pr. ha, men i Haderslev og Aabenraa er de tilsvarende klasser ikke højere ansat end 72 og 48 sølv groschen pr. morgen eller ca. 9 og 6 daler pr. ha. I Haderslev og Aabenraa amter er ikke mindre end lige ved 45 pct. sat så lavt som i klasse 6 og 7, der kun svarer til et nettoudbytte på 21 og 9 sølv groschen pr. morgen eller ca. 3 og 1 daler pr. ha. I „Tønder Geest“ er lige ved 80 pct. takseret i de 4 laveste klasser, hvilket svarer til et nettoudbytte på 36 til 3 sølv groschen pr. morgen eller ca. 5 til $\frac{1}{2}$ daler pr. ha. I „Tønder Marsk“ er ca. 80 pct. sat i klasse 4 til 6 og disse klassers nettoudbytte er ret højt, nemlig 81—36 sølv groschen

pr. morgen eller ca. 11 til 5 daler pr. ha, men ved bedømmelsen af „Tønder Marsk“ må det erindres, at kun ca. 37 pct. er henregnet til agerjord, langt mindre end i de øvrige distrikter.

Den til det højeste nettoudbytte ansatte jord finder man i den fede marsk. Allershøjest står Gammel-Frederikskog, hvor alle jorder ikke alene er henregnet til den her så højt takserede kulturart græsgang, men også til dennes 3 første klasser, hvilket giver et gennemsnitsnettoudbytte på 26 daler pr. ha. Ny-Frederikskog og Rudbøl Kog ligger noget lavere med i gennemsnit henholdsvis 18 og 17 daler pr. ha, men her findes også en del jorder, der ikke er henregnet til græsgang.

Går man uden for marsken for at finde agerjorden med det højeste nettoudbytte, skal man til Als. Højest står Vibøge-Fjelby i Lysabild sogn med et gennemsnitsnettoudbytte på 15,8 daler pr. ha. Mange andre byer på Als er dog også ansat til et meget højt nettoudbytte, omend det ikke når Vibøge. På det indtil begyndelsen af det 17. århundrede skovbevoksede Kegnæs er jorden knap så god, så det gennemsnitlige nettoudbytte bliver noget lavere. For byerne Hjortholm, Nygaard og Sønderby-Østerby er det henholdsvis 9,5, 12,4 og 8,4 daler pr. ha. Også på Sundevad findes byer med næsten lige så højt nettoudbytte som på Als, f. eks. Snogbæk med 15,0 og Sottrup med 13,0 daler pr. ha. Derimod er nettoudbyttet for byerne på Broager gennemgående lavere, højest for Egersund med 11,7 og lavest for Dynt og selve Broager med henholdsvis 7,1 og 6,7 daler pr. ha.

I Haderslev amt hævder byerne Aller, Fjelstrup og Vonsbæk sig særdeles godt, idet det gennemsnitlige nettoudbytte er henholdsvis 12,5, 12,0 og 11,2 daler pr. ha. Man skal imidlertid ikke gå ret langt mod vest før det mærkes, at jorden bliver dårligere og nettoudbyttet derfor mindre. I f. eks. Sommersted, Magstrup og Styding er nettoudbyttet faldet til 6,4, 6,9 og 5,2 daler pr. ha og i Bjerndrup og Stepping er det endog nede på 4,2 og 4,7 daler pr. ha.

Tæt ved hinanden beliggende byer kan iøvrigt udvise store forskelligheder. F. eks. kan anføres byerne Roost og Hønning, begge i Arrild sogn nord for Løgumkloster. Nettoudbyttet for Roost er 5,3, men for Hønning kun 0,9 daler pr. ha. Den store forskel hidrører fra, at der til Roost hører store og gode engstrækninger, hvis taksation er høj, medens der til Hønning er langt mindre eng og store strækninger er som hedearealer henregnet til græsgangens laveste klasse.

Det er aldrig en så opmuntrende opgave at opsøge de dårligste og mindst frugtbare jorder, så foruden Hønning skal kun anføres ganske få eksempler på byer, hvor det gennemsnitlige nettoudbytte er lavt. De lavest ansatte findes vistnok på Rømø, hvor Kirkeby og Kongsmark kun er ansat til 0,7 og 0,5 daler pr. ha. Juvre er højere, 1,6 daler pr. ha. Lavt ansatte byer findes ligeledes i Tinglev sogn. Eggebæk og Sofiedal er lavest med henholdsvis 1,2 og 1,8 daler pr. ha, medens Terkelsbøl, der er den by i sognet, der står højst, er ansat til 3,9 daler pr. ha. I det tilgrænsende Bov sogn er forholdene noget lignende, idet de lavest ansatte byer Kragelund og Nørre-Smedeby udviser et nettoudbytte på 1,3 og 1,9 daler pr. ha, og de i sognet højst ansatte byer Krusaa, Kollund og Bov når kun op på 3,3, 2,8 og 2,4 daler pr. ha.

Afslutning.

Oprindelig havde man sat sig som mål at afslutte arbejdet med udarbejdelsen af den ny matrikel (kataster) på 6 år, men dette nåedes ikke. Fristen for opmålingens og taksationens afslutning måtte forlænges, og først fra 1. januar 1878 kunne matriklen tages i brug ved udskrivningen af det beløb, som provinsen Slesvig-Holsten skulle udrede som sin del af grundskatten til den præjsiske stat. Det beløb, der blev pålignet de enkelte ejendomme, kom til at udgøre 9,30 pct. årlig af ejendommenes nettoudbytte. Ved indførelsen af den ny matrikel blev Sønderjylland ikke hårdere beskattet end den øvrige del

af Prøjsen. Det lå i en udkant af riget langt fra store byer, hvilket vanskeliggjorde og fordyrede afsætningsforholdene for landbrugets produkter. Nettoudbyttet er derfor ansat lavere end i mange andre egne af Prøjsen.

Da ejendommenes nettoudbytte er udtrykt i pengemål, er det selvfølgelig nu aldeles forældet som udtryk for ejendommenes virkelige nettoudbytte. Noget anderledes stiller sagen sig, hvis nettoudbyttet betragtes som et udtryk for godheden af de til ejendommene hørende jorder. Der er ingen tvivl om, at der er lagt et betydeligt og grundigt arbejde i undersøgelsen og bedømmelsen af ejendommenes jorder og mange af de faktorer, der er taget hensyn til ved takseringen, består uændret den dag i dag. Dette vil navnlig være tilfældet, hvor der er tale om agerjord, der fra gammel tid har været dyrket. Visse grundegenskaber ved sådanne jorder forandrer sig ikke, selv gennem en meget lang årrække. Agerjord, der ved takseringen er bedømt til at være god jord og henført til de højere klasser med et stort nettoudbytte, vil derfor utvivlsoomt ogsaa i dag blive anset for at være god jord med stor ydeevne. Men selvfølgelig vil der ogsaa findes mange jorder, hvor sådanne forhold ikke gør sig gældende. Heder kan nu være opdyrket og burde være henregnet til agerjord, omend til dennes lavere klasser, men de er i sin tid henregnet til græsgang og ofte til dennes laveste klasse. Enge, der i 1870'erne henlå sure og lidet værdifulde og derfor blev sat i en lav klasse, kan ved afvandingforanstaltninger være blevet frugtbare og værdifulde og burde stå i en langt højere klasse end de gør.

Som direkte grundlag for fordeling af grundskatter anvendes nettoudbyttet ikke mere, og er i det hele taget aldrig anvendt af dansk administration. Med sine mangler benyttes nettoudbyttet dog endnu i ikke ringe grad som en støtte ved de periodiske grundvurderinger, ved bedømmelsen af ejendomme forud for ydelsen af lån og ved administreringen af landbolovgivningen.

Der har været nogen vaklen med hensyn til selve oversættelsen af ordet „Grundsteuerreinertrag“. Ofte anvendt er blot ordet „Reinertrag“, der i og for sig lyder meget godt, men har den fejl, at det ikke er nogen oversættelse. Det kan siges i daglig tale, men vanskeligt skrives. Den direkte oversættelse „grundskatnettoudbytte“ falder noget tungt og har aldrig slået an, i hvert fald kun i den forkortede form „nettoudbytte“, der er meget lidt oplysende. „Skyldudbytte“ har været meget anvendt, men er ikke rigtig træffende. Den sidste oversættelse er det nu ved lov af 31. marts 1949 om landbrugsejendomme indførte „matrikelskyld“, om hvilket vel kan siges, at det har den fordel at lede tanken hen på, at det er en „skyld“, altså et beløb, der står opført i matriklen.

Et spørgsmål af praktisk betydning har efter genforeningen været, om det var muligt at finde ud af, hvor stort et beløb i „matrikelskyld“, der svarer til det i vor landbrugshistorie så betydningsfulde begreb „en tønde hartkorn“. Forbindelsen mellem de to meget forskellige ansættelser af landbrugsjords skatteværdi skulle være knyttet i enklavesognene i Sønderjyllands vestlige egne. Her er jorderne i 1838—40 ansat til hartkorn efter samme regler som nord for Kongeaaen og kun godt 30 år senere til matrikelskyld, således at der skulle være mulighed for at sammenligne de to ansættelser. Men så godt som alle dokumenter vedrørende hartkornsansættelsen i enklaverne har matrikelarkivet i 1864 måttet udlevere til Prøjsen, hvorfra de ikke senere er tilbageleveret, så ad den vej er det ikke muligt at skabe forbindelse. Ved den nævnte lov om landbrugsejendomme er fastslået, at matrikelvæsenet skal regne et beløb på 40 daler i matrikelskyld til en tønde hartkorn, men beregningerne, der ligger til grund for dette tal, er meget mangelfulde, og beløbet kan derfor kun anses for at være et meget groft gennemsnitstal, der ikke har gyldighed for alle dele af Sønderjylland.

Klassifikationstariffer.

Nettoudbytte i sølvgraschen for en prøjsisk morgen.
(Aabenraa amt, se side 269.)

Haderslev amt.

Klasse	Ager	Have	Eng	Græs- gang	Skov	Vand	Øde jord
1	135	150	180	150	60	105	
2	108	120	150	120	36	60	
3	72	90	120	90	30	18	
4	48	60	90	60	18	6	
5	36	30	60	42	9	1	
6	21	15	39	24	6		
7	9		24	6	2		
8	3		12	1	1		

Sønderborg amt.

Klasse	Ager	Have	Eng	Græs- gang	Skov	Vand	Øde jord
1	180	210	180	12	90	75	3
2	150	150	150	6	78	45	
3	120	90	120	3	69	3	
4	81	60	90		60	1	
5	60	30	60		48		
6	42		39		36		
7	24		24		30		
8	9		12		15		

Tønder amt. Ceestområde.

Klasse	Ager	Have	Eng	Græs- gang	Skov	Vand	Øde Jord
1	108	120	150	120	42	90	9
2	81	90	120	90	30	60	3
3	66	60	90	60	21	30	1
4	48	30	60	30	18	15	
5	36	15	39	18	12	9	
6	24		24	9	7	2	
7	9		15	3	5		
8	3		9	1	1		

Tønder amt. Marskområde.

Klasse	Ager	Have	Eng	Græs- gang	Skov	Vand	Øde jord
1	210	210	180	240	42	120	3
2	180	150	150	210	30	90	1
3	120	90	120	150	24	60	
4	81	60	90	90	18	30	
5	54	30	60	60	15	15	
6	36		39	42	9	9	
7	24		24	21	6	2	
8	9		15	6	1	1	

Flensborg amt.

Klasse	Ager	Have	Eng	Græs- gang	Skov	Vand	Øde jord
1	135	210	180	30	69	150	6
2	108	150	150	18	54	90	3
3	81	120	120	12	42	60	1
4	48	90	90	6	30	30	
5	36	60	60	3	21	12	
6	21	30	39	1	9	4	
7	9		24		5	1	
8	3		12		1		

De anførte tabeller, hvor nettoudbyttet er angivet i sølv groschen for en prøjsisk morgen, er de oprindelige. De giver den bedste oversigt, idet tallene er de mest enkle og derfor mest overskuelige.

Som omtalt i teksten er ejendommenes nettoudbytte i matriklen angivet i daler. Ønskes tabellernes nettoudbytte udtrykt i daler og pr. ha i stedet for det forældede arealmål morgen, skal tallene divideres med 7,659 ($2553 \times 30 : 10000$). Eks.: 135 sølv groschen pr. morgen = 17,62 daler pr. ha.

I litteratur fra omkring 1920 er nettoudbyttet ofte udtrykt i mark, f. eks. i Statistisk Aarbog for 1921 og i *Daniel Bruun*: Danmark, Land og Folk. Er et nettoudbytte udtrykt i mark og ønsker man det i daler, skal markantallet blot divideres med 3 (1 daler = 3 mark). Omvendt omsættes et nettoudbytte i daler til mark ved multiplikation med 3.